

УДК: 94(73+430):327«19»

DOI: 10.26661/swfh-2019-52-061

Німецький вектор зовнішньої політики США у поглядах та діях Е. Хауза

Г. Казаков

*Запорізький національний університет
gkazakov2505@mail.ru*

Ключові слова: Перша світова війна, міжнародні відносини, «німецька політика»; дипломатичні позиції; особистісна позиція; Е. Хауз.

У статті розглядається позиція найбільш неординарної постаті в американській історії періоду Першої світової війни – Е. Хауза. Акцент автором ставиться на його позиції відносно американської політики щодо Німеччини в умовах війни; трансформації поданої позиції на різних етапах війни. У статті приходимо до висновку, що Е. Хауз практично усю війну дотримувався анти німецьких позицій, проте жодного разу на офіційному рівні не продемонстрував цього. Це призвело до того, що в самій Німеччині вважали Е. Хауза єдиною постаттю в США, котра відстоювала німецькі позиції в американському уряді. Окрему увагу приділено взаєминам між Е. Хаузом та В. Вільсоном та спробою радником настояти на необхідності розірвання дипломатичних відносин із Німеччиною, а в подальшому навіть вступити у війну проти неї.

German vector of USA foreign policy in the view and doing of E. House

G. Kazakov

Zaporizhzhia National University

Key words: First World War, international relations, «German policy»; diplomatic positions; personal position; E. House.

The article deals with the position of the most extraordinary figure in the American history of the period First World War – E. House. The author puts the accent on E. House's position regarding American policy towards Germany in the context of war; transformation of the position at the different stages of the war. We determined that on the eve of the First World War, E. Haus initiated the rapprochement of the United States and Germany, suggesting the formation of a new foreign-policy force in the United States – Germany – Great Britain, which would have led to the abolition of the Entente and the Tripartite alliance and made the brewing war in Europe irrelevant. In the article we arrive at the conclusion that E. House practically all period the wars adhered to anti-German positions, but never at the official level did not demonstrate this. This led to the fact that in Germany itself E. House was considered the only figure in the United States who defended the German position in the American government. A similar position of the German government becomes possible thanks to E. House's ability to manipulate political opponents, demonstrating in the real what the latter sought. Nevertheless, when constructing relations with Germany, E. House set the «Monroe Doctrine» as a basis, and all his actions aimed at leveling out any possibilities of its violation by Germany. Particular attention is paid to the relationships between E. House and W. Wilson and an attempt to advise on the need to break diplomatic relations with Germany, and in the future even to enter the war against it. Equally important in the article is an analysis of the position of compatriots to the E. House and the German diplomats who were dealing with him. If compatriots treated him more negatively, then for others he was perhaps the most important figure in American politics, the decision of which would affect the international politics of the United States of America.

Формування «німецького вектору» зовнішньої політики Сполучених Штатів Америки залежало від багатьох чинників, одним з яких був особистісний. Кожна особа у державі мала свій погляд на події в Європі, і як наслідок американський президент був вимушений зважати на позицію населення, окремих магнатів, політиків. Водночас, на погляди В. Вільсона найбільше за все впливали тільки кілька осіб, однією з котрих виступає Е. Хауз. Не маючи офіційно жодної посади в уряді, Е. Хауз став одним з головних учасників усіх зовнішньополітичних процесів США у 1914-1918 рр. та мав неабиякий вплив на президента. Вищевказане вказує на актуальність дослідження поглядів Е. Хауза, стосовно політики США щодо Німеччини у період Першої світової війни.

Мета поданої розвідки поставлено дослідити еволюцію позиції Е. Хауза стосовно «німецького вектору» американської зовнішньої політики у роки Першої світової війни.

Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати про неоднозначну позицію постаті Е. Хауза стосовно Німеччини. Відповідно до американської позиції (вказати прізвища) Е. Хауз був радником президента, який у всьому його підтримував, при цьому дослідники наголошують на тому, що Е. Хауз був англофілом. Радянська історіографія зображувала Е. Хауза, як особу, котра активно підтримувала Німеччину у роки Першої світової війни. З. Фрейд досліджуючи постать В. Вільсона, взагалі писав про Е. Хауза, як про коханця американського президента в якому останній асоціював свого батька. То ж позиція Е. Хауза була для В. Вільсона, на думку видатного психолога, вирішальною. Проте, в питанні «німецької політики», ми не можемо погодитись із цим твердженням, адже позиція Е. Хауза та В. Вільсона щодо Німеччини тривалий час була кардинально протилежною.

Постать Е. Хауза є однією з найбільш одіозних в американській історії періоду Першої світової війни. Не займаючи офіційно жодних посад, Е. Хауз ще з останньої чверті ХІХ ст. почав відігравати вагомий роль у політичних процесах штату Техас, а пізніше і всіх Сполучених Штатів. При цьому, на будь-які пропозиції зайняти офіційний пост, Е. Хауз відповідав відмовою.

Особи, котрі були особисто знайомі з Е. Хаузом пізніше писали про нього: «Швидше його мета полягала в тому, щоб проявити вплив на людей, які тримали політичний пост. Для свого протезу Е. Хауз являв собою генія політичної стратегії, будучи на відстані від розжарених політичних битв, неупереджено оцінював ситуацію і потім спокій-

но і без зайвих рухів робив рішення, найбільш відповідає інтересам протезу» [1, с. 108-109].

Другою неоднозначністю виступало те, що не маючи жодного відношення до армії та навіть ніколи не служивши в армії США, Е. Хауз постійно в офіційних колах використовував до своєї постаті звання «полковника». Подане звання з одного боку було необхідним для того, аби європейські правителя та політики, які доволі часто мали відношення і до армії, зважали на радника. Водночас з іншого боку, використання Е. Хаузом звання «полковник» досить часто викликало негативний відгук від тих американців, які реально носили його. Зокрема, політичний опонент В. Вільсона полковник Т. Рузвельт досить часто вказує на Е. Хауза, використовувач висловлювання «псевдополковник» [2, с. 1].

Третя неоднозначність виходить з того, що будучи відвертим англофілом, у роки війни Е. Хауз досить часто виступав з підтримкою Німеччини та вказувався німецькими політиками, як єдина особа в США, яка відстоює їхню точку зору. Проте, здійснений нами аналіз історичних джерел дозволяє стверджувати, що єдиною стороною, яку підтримував у війні радник В. Вільсона були США, та власне американський президент. Акцентовання уваги на відносинах з конкретною країною ставило за мету досягнення найбільш вигідних умов для американської держави. Як наслідок, позиція радника президента стосовно Німеччини залежала від перспектив, які можуть надати відносини з нею Сполученим Штатам Америки.

Напередодні Першої світової війни, Е. Хауз стає одним з ініціаторів у пошуків політичних взаємин між США та Німеччиною, пропонуючи утворення нової зовнішньополітичної сили у складі США – Німеччина – Великобританія, яка б призвела до ліквідації Антанти та Троїстого союзу та здійснила назріваючу війну у Європі неактуальною [3, с. 572]. У ході відповідних переговорів з кайзером Е. Хауз вказував: «...можливість (укладання – автор) згоди між великими державами про тривалий мир, а в подальшому – про благосприятливе економічне перегрупування, яке стало б можливим унаслідок зменшення озброєння. По причині керівного становища, яке займає Ваша величність, і завдяки добре відомому вашому прагненню до збереження миру, я направився прямо до Вас у Берлін...» [4, с. 86-87]. Тим самим він намагався продемонструвати певну зверхність Німеччини, дати їй змогу відчувати себе керівником становища. Проте, якщо звернути увагу на той факт, що практично відповідна пропозиція була запропонована британському міністру Е. Грею, то

можемо припустити, що Е. Хауз не стільки вбачав у Німеччині певну зверхність, скільки намагався маніпулювати керівником Німеччини.

Початок війни нівелює ідею укладання тристоронньої угоди та призводить до поступового переосмислення відношення Е. Хауза до Німеччини, став вбачати у Німеччині ворога Сполученим Штатам. Свою думку від аргументував наступною тезою: «Якщо дозволити їм (Німеччині – автор) досягти успіху в їх теперішніх починаннях, то над усіма європейськими народами та Америкою постійно висітиме загроза раптового нападу, тоді тягар витрат по гонці озброєнь доведеться нести ще сорок років, і частки участі в цих втратах і стражданні не уникнути і нам. Вартість утримання величезних озброєнь не залишає великих держав коштів на поліпшення становища населення і на розвиток світового прогресу щодо народного здоров'я, свободи і продуктивності промисловості» [4, с. 94]. При цьому, радник В. Вільсона прагне збереження цілісності Німеччини, а не повної її поразки у війні. Зокрема, у переписці з американським послом у Німеччині Дж. Джерардом, яка відбувалась восени 1914 р. він писав: «Німеччина стрімко йде до загибелі і якщо це трапиться, то Франція і Росія захочуть розірвати її на шматки. В інтересах самої Америки і всієї цивілізації зберегти її цілісність, позбавивши її військової та морської могутності» [4, с. 126]. Досягнення подібного на думку Е. Хауза було можливим тільки за умов, якщо Німеччина погодиться на мир.

Спеціальний радник В. Вільсона підтримує його ідею проголошення нейтралітету, який би залишив відносини, як з Німеччиною, так і Великобританією на єдиному рівні. На його думку, подане рішення було найбільш розумним, зважаючи на той факт, що ситуація в Європі була не на користь Сполученим Штатам. Так, у своєму листі до президента від 22 серпня він вказував: «Якщо переможуть союзники, то це головним чином буде означати панування Росії та Великобританії на Європейському континенті. Якщо ж переможе Німеччина, це означало б прирештя на цілі покоління невимовною тиранії милітаризму» [5, с. 46, 49]. За цих умов, США мусили б залишатись нейтральними аби послабились обидві сторони після чого можна було б виступити на боці переможця.

Зауважимо, що зважаючи на Німеччину, як країну – винуватицю війни, пропонуючи її керівництву укладання мирної угоди та завершення війни на етапі її генези, Е. Хауз звертався до кайзера, як до «єдиної розумної сторони», здатної призвести до завершення війни. Зокрема він писав: «Всі ці роки кайзер стояв за мир, і ніякого

протириччя з його минулим життям і діяльністю не було тому, якби тепер він захотів прислухатися до таких звернень. Якби мир можливий був зараз, це слід було б зробити на основі загального принципу, який гарантував би кожній воюючій державі цілісність її території в теперішньому її вигляді. Потім слід було б запропонувати загальний план роззброєння, так як при такій домовленості не стане потреби у великих арміях понад розміри, необхідних для поліцейської служби» [4, с. 128]. На жаль історичні джерела не вказують на причину вибору радником, Німеччини, як країни, яка могла стати ініціатором миру. На наш погляд поданий вибір міг бути обумовлений, як тим, що Е. Хауз вбачав у Німеччині єдиного винуватця у початку війни, а отже Німеччина мусила б стати таким чином ініціатором укладання миру; так і тим, що Е. Хауз не бачив жодних можливостей у тому, що Великобританія першою запропонує укладання миру, тим самим, звертаючись до Німеччини, він звертався до більш розумної сторони.

Паралельно з цим, він намагається поліпшити сприйняття Сполучених Штатів Америки в Німеччині, адже деякі його попередні висловлювання призвели до формування негативного образу США в деяких періодичних виданнях: «Все, що в Америці говорилося проти Німеччини, було направлено проти неї не як нації, а як втілення милітаризму. Народ підтримує Німеччину та її прагнення до миру, а уряд сприятиме забезпеченню отримання країною її розумних вимог» [6, с. 1].

Вже на початку 1915 р. Е. Хауз переходить до критичного ставлення до Німеччини. Наприкінці 1914 – початку 1915 р. він вказував: ««...представляється можливим, що Росія, Великобританія і Франція разом зможуть завдати рішучої поразки Німеччині, – єдиний прийнятний результат цієї жорстокої війни...» [4, с. 104-105]. Водночас, він виступає не за повну поразку Німеччини, адже сильна, хоча і демілітаризована, Німеччина необхідна для економічної стійкості Європи і для світового добробуту [4, с. 126]. Вона мусила б залишатись певним важелем, котрий би не надавав надмірного підсилення жодній європейській державі. Враховуючи це, Е. Хауз став ініціатором американського посередництва стосовно укладання миру.

Отримавши «зелене світло» від президента Е. Хауз одразу починає зондувати можливість американського посередництва серед представників воюючих країн і в першу чергу Німеччини. Вже 5 вересня він пропонує представнику німецького МЗС А. Цимерману посередництво Сполучених Штатів у укладанні миру в Європі: «Якби я міг у тій

чи іншій мірі бути корисний як посередник, то це було б для мене джерелом великого щастя, і я готовий негайно почати діяти, виходячи з будь-якої пропозиції, яке ваша величність конфіденційно передасть мені» [4, с. 130; 7, с. 319]. Цей лист стає початком вересневих переговорів із Німеччиною.

Напередодні переговорів між радником президента та німецьким послом, Е. Хауз вказав: «Якщо німецький уряд дійсно уповноважить Бернсторфа зробити слушні пропозиції, то союзники зробили б дуже розсудливо, якби вони уважно обговорили такі пропозиції» [4, с. 132]. Проте, англійський уряд відхиляє ідею переговорів.

Намагаючись знайти можливість для переговорів Е. Хауз було висунуто наступні причини для них: 1) якщо в даний час Англія панує над союзниками, то цього, можливо, не буде надалі. 2) Англія могла б домогтися для союзників договору з Німеччиною про роззброєння і компенсації для Бельгії. Адже саме цього Англія хоче, а не розчленування Німеччини, що напевно станеться, навіть всупереч її бажанню, в разі рішучої перемоги союзників [5, арк. 53, 55].

По завершенню поданої розмови Е. Хауз писав президенту: «Найбільша трудність, з якою доведеться зустрітися під час переговорів, буде глибоко укорінена недовіра англійців до німецької дипломатії і до її обіцянок. Щось в цьому роді відчують німці по відношенню до Англії» [8, с. 55]. Тобто, навіть Е. Хауз, який займав про англійські позиції, на поданому етапі війни розумів важливість та сприятливість з боку німецької дипломатії щодо мирної угоди.

Події весни 1915 р. призводять до нової переорієнтації Е. Хауза у бік Великобританії та наростання анти німецьких позицій. Причиною цього постає початок необмеженої підводної війни та власне загибель у її ході американських громадян. Ще після перших жертв з боку американців, Е. Хауз писав президенту: «Я побоююся, що в будь-який момент може статися більш значний напад, так як вони абсолютно не зважають на наслідками» [4, с. 215]. Затоплення ж «Лузітанії» призводить до того, що Е. Хауз вимагає від президента вчинення більш рішучих дій у бік Німеччини. Зокрема, у каполограмі від 9 травня 1915 р., адресованій В. Вільсону він писав: «Я вважаю, що слід вимагати від Німеччини гарантії в тому, що це більше не повториться. Якщо ж вона не дасть такої гарантії, мені доведеться інформувати уряд Німеччини, що наш уряд прийме всі необхідні заходи для забезпечення безпеки американських громадян. Якщо в результаті цього піде війна, це буде не нова війна, а спроба швидше покласти

край уже війні, що вже йде» [4, с. 250]. Е. Хауз вказував, перед президентом, у необхідності розпочати війну з Німеччиною; він був упевнений, що В. Вільсон дослухається його поради. Так, В. Пейдж, згадував, що одразу, з отриманням у Лондоні відомостей стосовно загибелі на кораблі американських громадян, Е. Хауз наголосив, що «не більше, як за місяць США розпочне війну з Німеччиною» [9, с. 8].

Відсутність рішучих дій з боку В. Вільсона призвело до того, що Е. Хауз у особистій переписці починає критикувати президента [5, арк. 92], а в офіційних листах та бесідах зазначав про неминучість війни із Німеччиною у найближчі місяці [4, с. 224, 234]. Для прикладу, Е. Хауз зазначав: «Основна слабкість позиції Вільсона в тому, що будь-які його протести за адресою Німеччини спочивали тільки на моральному впливі, бо країна жодним чином не побуту готова підтримати свої дипломатичні аргументи силою» [4, с. 261].

Відхилення ж американських нот призводить до зростання спрору Е. Хауза закликати В. Вільсона до початку війни із Німеччиною.

Поява подальших жертв з боку американських громадян у ході необмеженої підводної війни, зокрема на пароплавах «Арабик» та «Сасекс» призводить до ще більшого наростання анти німецьких позицій у Е. Хауза. Так, 21 серпня 1915 р. він писав: «Будь я на його місці (В. Вільсона – автор) я відправив би Бернсторфа додому і відкликав би Джерарда. На цьому я б зупинився, попередивши, що в разі ще однієї образи ми активно виступимо на боці союзників. Тим часом я почав би готуватися до оборони і до війни так само енергійно, як якщо б війна вже була оголошена» [4, с. 270]. В свою чергу, одразу як поступили відомості про атаку «Сассекса», Е. Хауз вказав: «Схоже, що цього разу ми повинні діяти без подальших розмов... Я боюся, що він (В. Вільсон – автор) зтягне справу і буде писати нові ноти, між тим як нам потрібні дії» [4, с. 417]. А 29 березня виступає з пропозицією розриву дипломатичних відносин [5]. Надалі подані пропозиції частішають [4, с. 421, 424; 10, с. 620], а самі дії Е. Хауза демонструють його бажання вступити у війну проти Німеччини: проводить діагностику обороноздатності американського узбережжя; оцінює озброєння; визначає перспективи постачання людей, продуктів та амуніції через Атлантичний океан тощо.

У той момент, коли Е. Хауз активізує діяльність стосовно готовності до війни, уряд Німеччини йде на поступки США. В свою чергу морську блокаду активізує уряд Великобританії. За цих умов Е. Хауз писав: «...оскільки німці, мабуть, зайняли

більш примирливу позицію, вставала небезпека, що сенат США потребує вжиття заходів проти союзників, може бути, навіть ембарго, як відповіді на перешкоди американській торгівлі» [4, с. 344]. Таким чином, нові ноти протесту повертали американську політику до попереднього стану, а саме маневрування між Німеччиною та Антантою.

Остання спроба мирного посередництва вже була ініційована В. Вільсоном, а не Е. Хаузом, хоча останній, як особа знайома із ситуацією та водночас, як особа, яка не виконує офіційного доручення американського уряду, знову відправляється до Європи. Досить цікавим є те, що усі вбачали у поданій місії провал, навіть сам радник президента. Його небажання сприяти миру з Німеччиною на поданому етапі війни проявляється у діях: відстрочення поїздки до Німеччини; підтримка вимог, які заздалегідь були відомі як такі, що будуть відхилені Німеччиною. А в подальшому, у ході президентської передвиборчої кампанії, узагалі пропонує відстрочити мирні переговори: «я переконуюся, що було б помилкою намагатися говорити зараз про мир» [4, с. 205]. Зауважимо, що у той час, коли Е. Хауз усе більше акцентує увагу на війні з Німеччиною, самі німецькі дипломати вбачають у ньому єдину можливість для укладання миру. Зокрема посол Німеччини у США Й. Бернстрофф, вважав, що Е. Хауз відстоюватиме позиції Німеччини перед В. Вільсоном.

На практиці навпаки ж, Е. Хауз відтягував переговори, тим самим демонструючи негативне налаштування щодо Німеччини. Так, коли після переобрання В. Вільсона на 14 жовтня 1916 р. планує відправити ноту щодо посередництва, Е. Хауз умовляє президента зачекати [4, с. 534]. Зокрема він вказує: «Німці мають намір довести до крайньої межі наші розбіжності про підводній війні з тим, щоб ми віддали перевагу втрутитися, аби не вступати з ними у війну» [4, с. 536]. Запропонувавши посередництво в такому випадку США б опинилося б на «німецькому повідку».

Незважаючи на досить тривалий період, коли Е. Хауз виступав проти підтримки Сполученими Штатами Німеччини, остаточна анти німецька позиція Е. Хауза закріпилась тільки взимку 1917 р., із відновленням необмеженої підводної вій-

ни, опублікування «ноти Циммермана» тощо. Е. Хауз укріплюється в думці, що саме Німеччина з усіх протиборчих держав несе найбільшу небезпеку доктрині Монро: «...залишивши Німеччині роль пануючого над світом військового чинника. Наступним об'єктом нападу, безсумнівно, були б ми, і доктрина Монро справді перетворилася б в «клаптик паперу»» [11, с. 23].

Відносно «ноти Циммермана», Е. Хауз став першим, хто повірив у її реальність. Ще 27 лютого він писав президенту: «Я анітрохи не здивований німецькою пропозицією, адресованою Мексиці. Я вже давно знав, що вони виробили плани створення всіляких неприємностей для того, щоб відвернути нашу увагу в разі відкриття військових дій» [4, с. 588]. А надалі активно пропонує ідею якомога швидшого оголошення війни Німеччині, не очікуючи відповідного кроку з боку Німеччини [5, арк. 347]. Поданий крок мусив не тільки продемонструвати готовність США йти до кінця та здійснити упевдуючий крок у відношенні до Німеччини, але й на думку Е. Хауза – поставити США на панівні ролі по завершенні війни. Зокрема у одному з листів до В. Вільсона він писав: «Коли війна закінчиться, ми зможемо примусити їх мислити по-нашому, бо до цього моменту вони, не кажучи вже про все інше, будуть у фінансовому відношенні у нас в руках» [5, арк. 395].

Таким чином, будучи однією з найвпливовіших осіб у США і водночас не обтяжуючи себе жодною офіційною позицією Е. Хауз мав змогу не тільки впливати на вибір американської зовнішньої політики, але й виказувати свою позицію, не обтяжуючи президента та уряд офіційністю свої висловлювань. У роки Першої світової війни, ключовою темою стала позиція стосовно Німеччини. Підтримуючи на офіційному рівні усі дії президента, маємо змогу спостерігати трансформацію позиції радника В. Вільсона відносно Німеччини, від підтримки держави до проворної позиції. При цьому, у весь період війни проводячи бесіди з представниками Німеччини, Е. Хауз ніколи не виказував анти німецьких настроїв, а навпаки вважався останніми найбільш ярим прихильником Німеччини та єдиною особою в США, яка була здатна добитись вигідних Німеччині умов.

Джерела та література

1. Lansing R. The Peace Negotiations. A personal Narrative. Boston : Houghton Mifflin Company, 1921. 363 p.
2. Roosevelt assails «wail» of president. The New York Times. 1915. 8 December. p. 1
3. Major problems in American Diplomatic History. Documents and Readings / ed. by D. M. Smith. Boston : Heath, 1964. X, 677 p.
4. Архив полковника Хауза. Избранное: в 2-х т. / [пер. с англ. Н. Котова]. М. : АСТ, 2004. Т. 1. 602 с.
5. Wilson, Woodrow, 1856-1924 Presidential Library & Museum staff. "House Collection" 1912-1919. Box 1. Folder 4/ Correspondence of W. Wilson and E. House: 1914-1917. 486 p.
6. Diplomatic documents that led up. The New York Times. 1914. 9 August. p. 1
7. Шацко В. Первая мировая война 1914-1918: Факты, документы. М. : «Олма-Пресс», 2003. 266 с.
8. Basic Readings in U.S. Democracy. Washington, 1994. 641 p.
9. The Life and Letters of Walter H. Page. In 2 Volume / by B.J. Hendrick. New York : Doubleday, Page & Company, 1923. Vol.2. 476 p.
10. Papers relating to the foreign relations of the United States: The Lansings papers 1914-1920 (In two volumes). Washington : Government printing office, 1940. V. 2. 576 p.
11. Золов А.В. США: борьба за мировое лидерство (К истории американской внешней политики. XX век.): Учебное пособие: В 2 ч. Калининград, 2000. Ч. 1. 100 с.